

Список використаних джерел:

1. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Кондор, 2009. 308 с.
2. Мельник О. Інноваційні технології професійного розвитку персоналу закладу охорони здоров'я. Інноваційні технології в менеджменті та публічному управлінні : матеріали доповідей Наукової інтернет-конференції студентів та молодих вчених кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу. Тернопіль, 25 листопада 2021 року, 2021. С. 202-204.
3. Мельник О. Кейс-метод як інноваційна форма професійного навчання працівників закладів охорони здоров'я. Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі : матеріали доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль, 28 травня 2021 року. Тернопіль, 2021.
4. Модернізація менеджменту та публічного управління в системі охорони здоров'я: кол. монографія за науковою ред. д.е.н. Шкільняка М.М., д.е.н. Желюк Т.Л. Тернопіль, Крок, 2020. 560 с.
5. Романовська О., Бандурян В. Методика використання інноваційних технологій навчання при підвищенні кваліфікації лікарів. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2020. № 3. С. 30-47.
6. Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 року № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2018-%D0%BF#Text>

Куліш Інна Михайлівна

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН

України»,

Україна

*кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики та
природокористування*

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Збройні конфлікти завдають шкоди навколишньому середовищу, людям та екосистемам. Це означає, що для захисту цивільних осіб у першу чергу потрібно захистити навколишнє середовище, від якого вони залежать [1].

Наслідки від бойових дій можуть бути прямі і опосередковані (табл. 1).

Вплив збройних конфліктів

Прямі впливи	Опосередковані впливи
Забруднення повітря	Погіршення здоров'я людей
Забруднення ґрунтів	Скорочення поголів'я худоби
Забруднення води	Зменшення засобів до існування
Деградація дикої природи, вимирання видів	Збільшення кількості біженців та внутрішньо переміщених осіб
Вирубання лісів, знищення заповідників	Культурно-етнічні втрати

Джерело: за матеріалами [2]

Від зведеного негативного впливу особливо страждає сільське господарство:

- 1) фізичні та матеріальні втрати;
- 2) спричинена війною невизначеність.

У першому випадку після припинення війни шкоду можна досить точно підрахувати, у другому – ситуація складніша і у певному сенсі небезпечніша. На сьогодні складно спрогнозувати обсяги збитків, очікувані внаслідок російської військової агресії, так само складно передбачити наскільки довготривалим буде вплив. З цієї точки зору дуже корисним є вивчення досвіду країн, на території яких військові дії велись із застосуванням зброї, близької за своїми технічними характеристиками до тієї, що застосовується Російською Федерацією проти України.

Серед таких країн, наприклад, В'єтнам, де бойові дії велись за допомогою вогнепальної зброї та гармат майже такого самого рівня, що й в теперішній війні, однак, є певні відмінності – авіація використовується менше, більше ударів завдають реактивні системи залпового вогню та крилаті ракети.

Досвід В'єтнаму свідчить, що, навіть через багато років, після припинення негативного впливу на сільське господарство і вжиття чисельних заходів з відновлення, його загальна продуктивність продовжує залишатись меншою, ніж у довоєнні періоди (майже на чотири відсотки) [3, с. 18], а врожайність основного продукту харчування – рису знизилась до 2,11 т/га [4, с. 6]. Така ситуація стала результатом бойових дій на території В'єтнаму, тому до сьогодні не відновлене біорізноманіття, ліси та землі деградовані, вода та повітря забруднені.

Війна 2011 р. значно порушила налагоджену у Сирії систему зрошувального землеробства, обсяги якого зменшились на 15-30 % [5, с. 446].

Непоправних втрат сільському господарству завдає тривала громадянська війна у Колумбії, крім руйнування інфраструктури та фізичного знищення людського капіталу, суттєво змінилась структура виробництва: фермери почали вирощувати набагато менше багаторічних культур, таких як кава, віддаючи перевагу сезонним, що пов'язане із меншими ризиками, хоч і менш прибуткове. Тому фермери Колумбії почали відводити щораз більші частки своєї землі під вирощування незаконних культур, таких як кока [6]. З часом фермерські господарства країни звикають до життя в умовах постійного конфлікту, однак

слід констатувати, що дуже багато родючих земель залишаються необробленими [7].

Внаслідок тривалих воєнних дій (1977-1992 рр. – майже 30 років з малими перервами) значною мірою постраждали сільські території Мозамбіку. За оцінками ЮНІСЕФ, станом на 2010 р., майже через 20 років, валовий внутрішній продукт цієї країни складав лише половину від того, що було б без війни; 500 з 1195 сільських медичних закладів було знищено; зруйновано або закрито 60% початкових шкіл; 3000 сільських об'єктів торгівлі припинили своє існування [8, с. 77].

Світовий досвід показує, що сільськогосподарське виробництво в умовах війни занепадає, зростає відсоток нераціональних рішень, руйнуються ринкові зв'язки, а загальним клімат для агробізнесу суттєво погіршується. Відповідно відновлення завжди довготривале та вимагає великих матеріальних вкладень.

Точно визначити шкоду від бойових для території можна лише після їх припинення і за умови наявності максимально повної інформації щодо: площі території, на якій вони велись; інтенсивності (кількість випущених по території боєприпасів); типу (використовуване озброєння); тривалість; наявність достовірних даних.

Список використаних джерел:

1. How does war damage the environment? 2020. URL: <https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/>
2. Protection of the Natural Environment in Armed Conflict. An empirical study. Report by International Law and Policy Institute. Oslo. 12/2014. 68 p.
3. Appau S., Churchill S. A., Smyth R., Trinh T-A. (2021). The long-term impact of the Vietnam War on agricultural productivity. *World Development*, 146, 5-35.
4. Thanh, Ph. L., Tran, T. A. 2020. Highly hazardous pesticides in Vietnam: a situational analysis. Report. International Pollutants Elimination Network. 38 p.
5. Jaafar, H. H., Zurayk, R., King, C., Ahmad F., & Al-Outa, R. 2015. Impact of the Syrian conflict on irrigated agriculture in the Orontes Basin. *International Journal of Water Resources Development*, 31(3), 436-449.
6. Bischler, J., Parra-Peña, S. R. I. 2015. How violence affects farmers in Colombia and beyond. OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/colombia/how-violence-affects-farmers-colombia-and-beyond>
7. Arias, M. A., Ibáñez, A. M., & Zambrano, A. 2019. Agricultural production amid conflict: Separating the effects of conflict into shocks and uncertainty. *World Development*, 119, 165-184.
8. Hanlon, J. 2010. Mozambique: «the war ended 17 years ago, but we are still poor». *Conflict, Security & Development*, 10(1), 77-102.